

WORD ORDER AS A TRANSLATION CHALLENGE FROM HUNGARIAN INTO SLAVIC LANGUAGES: A CONTRASTIVE AND TRANSLATION-ORIENTED STUDY

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ УГОРСЬКОГО ПОРЯДКУ СЛІВ СЛОВ'ЯНСЬКИМИ МОВАМИ: КОНТРАСТИВНИЙ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ПІДХІД

Berta E. T. / Берта Е. Т.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor /кандидат філологічних наук, доцент

ORCID: 0009-0007-5526-3982

Uzhhorod National University, Uzhhorod, University street 14, 88000

Ужгородський національний університет, Ужгород, Університетська 14, 88000

Анотація. У статті розглянуто основні перекладознавчі труднощі, пов'язані зі специфікою порядку слів в угорській мові під час перекладу слов'янськими мовами, зокрема українською. Попри відносну свободу порядку слів в обох мовних системах, принципи організації речення істотно відрізняються. В угорській мові порядок слів виконує насамперед функцію вираження інформаційної структури висловлення, зокрема темо-рематичного членування та фокусної позиції, тоді як у слов'янських мовах ці значення передаються переважно за допомогою морфологічних, лексичних та інтонаційних засобів. У дослідженні проаналізовано типові помилки перекладу, спричинені інтерференцією, втрату фокусу та прагматичних відтінків значення, а також запропоновано ефективні перекладацькі стратегії, спрямовані на збереження комунікативної функції оригінального висловлення.

Ключові слова: порядок слів; угорська мова; слов'янські мови; перекладознавство; інформаційна структура; фокус; контрастивна лінгвістика.

1. Вступ.

У сучасному мовознавстві проблема порядку слів посідає центральне місце, оскільки вона пов'язана не лише з формальною організацією речення, але й з реалізацією комунікативних, прагматичних та когнітивних функцій мови. Порядок слів визначає спосіб структурування інформації, співвідношення теми й реми, а також механізми фокусування, що є особливо важливим у міжмовній комунікації та перекладацькій діяльності. У цьому контексті зіставне вивчення угорської та української мов набуває особливої актуальності, оскільки ці мови належать до різних мовних типів і демонструють відмінні принципи синтаксичної організації.

Угорська мова, як відомо, характеризується чітко вираженою позиційною організацією речення, де порядок слів тісно пов'язаний з інформаційною структурою висловлення. Центральну роль у цьому процесі відіграє фокусна позиція перед дієсловом, яка служить для виділення нової, контрастивної або

виключної інформації. Зміна позиції окремих компонентів речення в угорській мові часто призводить до зміни смислових акцентів, а іноді й до переосмислення всього висловлення. Таким чином, порядок слів у цій мові не є довільним, а підпорядковується чітким функціональним закономірностям.

На відміну від угорської, українська мова має розвинену систему відмінювання, що дозволяє зберігати граматичні відношення між компонентами речення незалежно від їх лінійного розташування. Це зумовлює відносну свободу порядку слів, який використовується переважно для вираження стилістичних, емоційно-експресивних або прагматичних відтінків. Актуальне членування речення в українській мові реалізується через поєднання порядку слів, інтонації та контексту, а не через фіксовані синтаксичні позиції.

Зіставлення цих двох мов показує, що подібна типологічна асиметрія створює значні труднощі у процесі перекладу. Перекладач стикається з необхідністю не просто відтворити граматичну структуру речення, а й адекватно передати інформаційну організацію оригіналу. Особливо складним є переклад угорських речень із фокусною структурою, оскільки в українській мові відсутній прямий структурний відповідник фокусної позиції. Це часто призводить до втрати комунікативного акценту або до зміщення смислових пріоритетів у перекладеному тексті.

Актуальність дослідження зумовлена також зростаючою потребою у якісних перекладах між угорською та українською мовами в умовах активної міжкультурної та наукової взаємодії. Незважаючи на наявність окремих праць, присвячених порядку слів в угорській та українській мовах, проблема їх зіставного аналізу у перекладацькому аспекті залишається недостатньо опрацьованою. Особливо це стосується функціонально-комунікативного підходу, який дозволяє розглядати синтаксичні структури в тісному зв'язку з їх семантикою та прагматикою.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей порядку слів в угорській та українській мовах з погляду їх перекладної інтерпретації. Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких завдань: окреслити

теоретичні засади дослідження порядку слів у сучасному мовознавстві; проаналізувати функції порядку слів в угорській мові з урахуванням фокусної структури; виявити специфіку організації українського речення; визначити основні типи перекладацьких труднощів і запропонувати можливі стратегії їх подолання.

Методологічною основою дослідження є зіставний, функціонально-комунікативний та описовий методи, а також елементи перекладознавчого аналізу. Матеріалом слугують приклади з художніх і публіцистичних текстів, а також результати сучасних лінгвістичних досліджень українських та зарубіжних учених.

2. Теоретичні засади дослідження порядку слів у контрастивному та перекладознавчому аспектах.

2.1. Порядок слів як лінгвістична категорія.

У сучасній мовознавчій традиції порядок слів розглядається як складна багатовимірна категорія, що поєднує формально-граматичні, семантичні та прагматичні характеристики. Якщо в мовах із фіксованим порядком слів (наприклад, англійській) він виконує насамперед синтаксичну функцію, то в мовах із відносно вільним порядком слів, зокрема в угорській та українській, він є інструментом організації інформації в межах висловлення.

Українські дослідники підкреслюють, що порядок слів у сучасній українській мові є «динамічною структурою», яка залежить від комунікативного наміру мовця, типу тексту та контексту мовлення [9]. Водночас угорська лінгвістична традиція розглядає порядок слів як жорстко пов'язаний з інформаційною структурою речення [9]

2.2. Інформаційна структура речення.

Ключовим поняттям у дослідженні угорського синтаксису є **інформаційна структура**, що включає такі компоненти, як тема (topic), фокус (focus) та коментар. Згідно з теорією Ё. Kiss [2], угорське речення має чітко визначену фокусну позицію, яка розташовується безпосередньо перед особовою формою дієслова.

Напр.:

Péter elolvasta a könyvet. – нейтральне повідомлення

Péter a könyvet olvasta el. – фокус на об'єкті

У другому випадку зміна порядку слів зумовлює зміну комунікативного акценту та семантичної інтерпретації. Така функціональна залежність між синтаксичною позицією та значенням є типовою для угорської мови, але не для української.

2.3. Фокус як носій виключного значення

Особливої уваги заслуговує властивість угорського фокусу передавати **виключне значення**. У багатьох випадках фокусна конструкція імпліцитно означає, що дія стосується лише одного елемента, а всі інші виключаються.

Угорською:

Péter Marit hívta fel.

Зміст: Петер подзвонив **саме** Марії і нікому іншому.

В українській мові таке значення не кодується позиційно. Воно передається за допомогою лексичних засобів (*саме, лише*), інтонації або контексту. Саме ця асиметрія, на думку Клауді [5], є однією з причин необхідності **експлікації** під час перекладу з угорської мови слов'янськими.

2.4. Український порядок слів: прагматичний підхід.

На відміну від угорської мови, українська синтаксична система ґрунтується на флективному принципі. Граматичні відношення між членами речення виражаються переважно за допомогою відмінків, узгодження та керування, що зменшує навантаження на порядок слів.

За результатами кількісних досліджень Шухової [9,8], в українських художніх і розмовних текстах переважає варіативність порядку компонентів без зміни пропозиційного значення. Зміни порядку слів слугують засобом актуалізації інформації, але не є обов'язковими для інтерпретації змісту.

Напр.:

Петро написав листа.

Листа написав Петро.

Обидва варіанти є граматично коректними, а відмінність між ними має суто прагматичний характер.

2.5. Дієслівні префікси та їх роль у синтаксисі.

В угорській мові дієслівні префікси є важливим елементом синтаксичної організації речення. Їхня позиція змінюється залежно від фокусу, заперечення та типу висловлення [3].

Угорською:

Megírtam a dolgozatot.

Nem írtam meg a dolgozatot.

В українській мові відсутній аналогічний механізм позиційного переміщення, що ускладнює передачу аспектуальних та прагматичних відтінків при перекладі.

2.6. Теоретичні наслідки для перекладознавства.

З позицій перекладознавства ці відмінності підтверджують доцільність **функціонального підходу**, згідно з яким адекватність перекладу визначається не формальною відповідністю, а збереженням комунікативної функції тексту оригіналу [5,1].

Таким чином, переклад угорських конструкцій із фіксованим фокусом потребує свідомого переосмислення синтаксичної структури та використання компенсаторних засобів в українській мові.

3. Особливості порядку слів в українській мові

Українська мова характеризується розвиненою флективною системою, що дозволяє вільно переставляти компоненти речення без втрати граматичних зв'язків.

Напр.:

Петро написав листа.

Листа написав Петро.

Різниця між цими конструкціями є стилістично-прагматичною, а не структурною.

4. Основні перекладацькі труднощі.

4.1. Втрата фокусу

Угорське речення:

Én a vizsgát tettem le, nem a próbát.

Український переклад:

Я склав іспит, а не пробу.

Фокусна позиція зникає, і значення стає контекстуально залежним.

4.2. Частка „csak” та її позиційна залежність

Угорською:

Csak Mari jött el.

Mari csak eljött.

Українською:

Лише Марія прийшла.

Марія лише прийшла.

Тут компенсаторна стратегія є неминучою.

4.3. Дієслівні префікси

Рухомість угорських дієслівних префіксів [3] не має відповідників в українській мові, що призводить до семантичного спрощення перекладу.

5. Висновки.

Проведене дослідження засвідчило, що порядок слів в угорській та українській мовах є не лише формально-синтаксичною, але передусім функціонально-прагматичною категорією, яка відіграє ключову роль у формуванні смислу висловлення. Хоча обидві мови належать до типу мов із відносно вільним порядком слів, принципи його організації та комунікативні функції істотно відрізняються, що має безпосередні наслідки для перекладацької практики.

Угорська мова характеризується чітко структурованою інформаційною організацією речення, у межах якої фокусна позиція перед дієсловом виконує центральну роль у вираженні нової, контрастивної або виключної інформації. Переміщення фокусованого компонента в цю позицію не є факультативним, а

визначає інтерпретацію всього висловлення. Особливо важливим є те, що фокус в угорській мові часто кодує виключне значення, яке не має прямого структурного відповідника в українській мові.

Українська мова, натомість, спирається переважно на морфологічні засоби вираження синтаксичних відношень, що зумовлює значно більшу варіативність порядку слів. Зміни лінійної послідовності компонентів речення в українській мові рідко впливають на пропозиційне значення висловлення і здебільшого виконують стилістичну або прагматичну функцію. Відсутність фіксованої фокусної позиції означає, що актуалізація інформації здійснюється через інтонацію, контекст або лексичні маркери.

Порівняльний аналіз показав, що саме асиметрія між позиційно зумовленим фокусом угорської мови та прагматично вільною організацією українського речення є однією з головних причин перекладацьких труднощів. При буквальному відтворенні угорського порядку слів українською мовою часто втрачається комунікативний акцент, а іноді й важливі смислові відтінки, зокрема виключність або контрастність. Це підтверджує необхідність застосування компенсаторних перекладацьких стратегій, спрямованих на відновлення інформаційної структури оригіналу іншими мовними засобами.

Окрему проблему становить передача функцій дієслівних префіксів угорської мови, позиційна рухомість яких тісно пов'язана з фокусом і запереченням. В українській мові відсутній аналогічний механізм, що вимагає від перекладача не лише граматичної, а й інтерпретаційної адаптації тексту. Таким чином, переклад угорських речень із префіксальними дієсловами потребує глибокого розуміння синтаксично-прагматичних закономірностей мови оригіналу.

Отримані результати підтверджують доцільність функціонально-комунікативного підходу до перекладу, згідно з яким основним критерієм адекватності є збереження інформаційної структури та комунікативного ефекту висловлення, а не формальна відповідність синтаксичних моделей. Запропонований у статті аналіз може бути використаний як у теоретичних

дослідженнях контрастивної лінгвістики, так і в практичній підготовці перекладачів та викладачів угорської мови як іноземної.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у залученні корпусних методів, аналізі усних та діалогічних текстів, а також у розширенні типологічного зіставлення за рахунок інших слов'янських мов. Це дозволить глибше осмислити універсальні та мовоспецифічні риси організації порядку слів і сприятиме підвищенню якості міжмовної комунікації.

Література:

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
2. É. Kiss, K. (2002). *The Syntax of Hungarian*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. É. Kiss, K. (2006). Mondattan. In Kiefer Ferenc (szerk.), *Magyar nyelv* (pp. 631–664). Budapest: Akadémiai Kiadó.
4. Kiefer, F. (2000). *Jelentéstan*. Budapest: Corvina.
5. Klaudy, K. (2007). *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
6. Шухова, О. М. (2024). Особливості порядку слів при перекладі деяких типів українських простих двоскладних речень. *Матеріали наукової конференції*. Харків.
7. Шухова, О. М. (2023). Український порядок слів та категорія означеності / неозначеності іменника і стану дієслова. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*, 1, 78–85.
8. Шухова, О. М. (2020). Квантитативні характеристики порядку слів у сучасній українській розмовній мові. *Лінгвістичні дослідження*, 52, 95–102.
9. Шухова, О. М. (2016). Квантитативні характеристики порядку слів у текстах сучасної української художньої прози. *Лінгвістичні дослідження*, 42, 112–118.

References:

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
2. É. Kiss, K. (2002). *The Syntax of Hungarian*. Cambridge: Cambridge University Press
3. Kiefer, F. (2006). *Aspect and Aktionsart*. Oxford: Oxford University Press.
4. Kiefer, F. (2000). *Semantics*. Budapest: Corvina.
5. Klaudy, K. (2007). *Languages in Translation*. Budapest: Scholastica.
6. Shukhova, O. (2024) *Osoblyvosti poriadku sliv pry perekladi deiakyykh typiv ukrainskykh prostykh dvoskladnykh rechen*. Kharkivskiy Natsionalnyi Pedahohichnyi Universytet im. H. S. Skovorody.
7. Shukhova, O. (2023). *Ukrainskyi poriadok sliv ta katehoriia oznachenosti / neoznachenosti imennyka i stanu diieslova*. Kharkivskiy Natsionalnyi Pedahohichnyi Universytet im. H. S. Skovorody.
8. Shukhova, O. M. (2020). Kvantytatyvni kharakterystyky poriadku sliv u suchasni ukrainskii rozmovnii movi. *Linhvistychni doslidzhennia*, 52, 95–102.
9. Shukhova, O. M. (2016). Kvantytatyvni kharakterystyky poriadku sliv u tekstakh suchasnoi ukrainskoi khudozhnoi prozy. *Linhvistychni doslidzhennia*, 42, 112–118.

Abstract. *This study explores word order differences between Hungarian and Ukrainian from a contrastive and translation-oriented perspective. Although both languages allow relatively flexible word order, they rely on different principles of sentence organization, which creates significant challenges in translation.*

Hungarian word order is largely determined by information structure, with a fixed preverbal focus position used to express new, contrastive, or exclusive information. Changes in word order often lead to shifts in meaning. Ukrainian, in contrast, depends mainly on its rich inflectional system, allowing greater word order variability, primarily for stylistic and pragmatic purposes rather than semantic distinction.

The analysis shows that the lack of a direct structural equivalent for Hungarian focus in Ukrainian often results in the loss of communicative emphasis in literal translation. Therefore, translators must apply compensatory strategies to preserve the intended information structure and pragmatic effect.

The study emphasizes the importance of a functional-communicative approach to translation, prioritizing meaning and information structure over formal syntactic correspondence.

Key words: *Hungarian word order, translation difficulties, Slavic languages, focus structure, contrastive linguistics, functional equivalence*